

Oost-Duitse vluchtelingen in Berlijn, 1953

'Work, Migration and Identity'. Worklab-conferentie in Manchester. Een gekleurd verslag

Piet Creve, Amsab

Worklab is een samenwerkingsverband van musea rond werk en de geschiedenis van de arbeid. De actieradius van deze organisatie beperkt zich tot landen rond de Noordzee: Groot-Brittannië, Denemarken, Zweden, Noorwegen, Duitsland... en België, meer bepaald Amsab. Die samenwerking heeft nu een concreet resultaat opgeleverd: zes Europese musea werkten een project uit rond het thema 'Migration, Work and Identity'. De conferentie in Manchester van 9 tot en met 12 november vorig jaar paste in dit kader. Nu er Europese fondsen voor het museumproject toegezegd zijn, kan de uitwerking van start gaan.

Een meer toepasselijke locatie voor de conferentie leek moeilijk denkbaar: Manchester is de oudste industriestad op de planeet. De katoennijverheid trok duizenden migranten aan: arbeiders, ondernemers en anderen die een graantje van de economische activiteit wilden meepikken of die het spectaculaire fenomeen kwamen bestuderen of bekijken. De nieuwelingen kwamen uit de omgeving van de stad, andere delen van de Britse eilan-

den en de rest van Europa. Ook na de neergang van de katoenindustrie bleef Manchester een aantrekkingspool voor migranten, voornamelijk uit de talrijke Britse ex-kolonies. Het stadsbestuur wil van deze multiculturele geschiedenis en huidige realiteit duidelijk een troef maken in een nieuwe economische bestemming van Manchester als swingend centrum van technologie, sport, congressen en toerisme.

Wat vandaag nog overeenind staat, geeft een overweldigende indruk van het voormalige rijk van 'King Cotton'. In volle stadscentrum liggen kanalen, dokken en sluisen. Spoorwegen op diverse niveaus doorkruisen de stad. De meeste arbeiderswoningen rond de fabrieken zijn verdwenen, maar de katoenfabrieken zelf en de stapelhuizen zijn gedeeltelijk bewaard en huisvesten nu musea, vrije beroepen en kapitaalkrachtige leden van de nieuwe economie. De toenmalige 'captains of industry' hebben ook hun sporen nagelaten: imposante hotels en bureaugebouwen, doorgaans in een zelfgenoegzame Victoriaanse stijl. Tussen de erfenis van het oude Manchester rijzen nieuwe hotels, winkel- en congrescentra uit de grond. Maar rode baksteen domineert nog steeds de stad. De schaal van het geheel brengt de omschrijving van Gent als 'het Manchester van het continent' terug tot zijn ware, bescheiden proporties.

Terug naar de conferentie. Een aantal ontwikkelingen werden snel duidelijk. Nu het genderperspectief bij de behandeling van onderwerpen uit de sociale geschiedenis verworven lijkt, gaat het met mi-

gratie als invalshoek hard dezelfde richting uit. Dat deze evolutie niet alleen het onderzoek beïnvloedt, maar ook de invulling en vormgeving van tentoonstellingen en publicaties op dit terrein, hoeft geen betoog. De term migratie zelf krijgt een steeds bredere inhoud. Geografische of temporele kwalificaties kunnen nog wel handig zijn bij typologieën, maar bepalen niet langer wat wél en wat niet onder migratie kan worden verstaan. Of de migratiebeweging zich afspeelt binnen een land of intercontinentaal is, of ze dagelijks of permanent is; het gaat in alle gevallen om mensen die vanuit hun vertrouwd milieu naar een nieuwe omgeving trekken. Een gelijkaardige verbreding treedt ook op bij het waarom van migraties. Werk, of beter betaald werk vinden, blijft wellicht de belangrijkste drijfveer. Ook om politieke motieven blijven mensen in beweging komen. Maar de aanzwellende toeristische stromen en het groeiend aantal studenten die een tijd in het buitenland studeren, behoren evenzeer tot de migratiebewegingen.

Dit laatste doet allicht enkele wenkbrauwen fronsen. Is een drieweekse georganiseerde cruise van Belgische toeristen op de Nijl een vorm van migratie? Is een Vlaams student die een half jaar in Thessaloniki studeert, een migrant? Ik zie geen reden waarom niet. Maar deze vragen brengen een dieper liggend probleem aan de oppervlakte. De migranten zijn toch de anderen? En het zijn toch arme drommels uit min of meer exotische plaatsen? Beeldvorming, daar gaat het om. Eleonore Kofman had het daarover. Doorgaans worden de migranten gereduceerd tot

enkele groepen; bijvoorbeeld in Groot-Brittannië mensen uit het Caribische gebied of uit Zuidoost-Azië (maak voor Vlaanderen zelf de oefening). Deze groepen worden dan nog meestal als homogeen beschouwd, terwijl de achtergrond van migranten uit deze twee grote geografische gebieden in feite zeer verscheiden is. Overal in Europa neemt de verscheidenheid trouwens toe. Een andere tendens is dat migratie economisch steeds diverser wordt, deels een gevolg van de toenemende eis tot flexibiliteit die ook de kaders treft. Tenslotte is de migratie aan het vervrouwelijken.

"My identity and my history are defined only by myself - beyond politics, beyond nationality, beyond religion and beyond skin."

Nitin Sawhney

Beeldvorming dus. Bill Williams onderzocht die voor wat betreft 'migrant Manchester' in vorige eeuw. Uit zijn onderzoek blijkt hoe de eerste groepen migranten door de arbeidersklasse positief onthaald werden, ze zorgden voor een aangename verscheidenheid in de stad. Ook de liberale bovenlaag van de bevolking stond gunstig tegenover de nieuwkomers. Deze verlichte geesten zagen hun tolerantie als het bewijs van hun eigen verlichting. Hoe zwaar die positieve ingesteldheid en die tolerantie eigenlijk wel wogen, werd snel duidelijk in tijden van economische crisis. De houding tegenover migranten maakte een hele draai. Mark Mason van het ministerie van Cultuur, Media en Sport wees op het huidige regeringsbeleid dat gericht is tegen nega-

tieve beeldvorming en dat de sociale uitsluiting van migranten in het algemeen wil bestrijden. Hij bestempelde musea als "agents of social change". Mason onderstreepte zijn stelling met het voorbeeld van een tentoonstelling over AIDS die achteraf leidde tot 30% meer HIV-testen in de regio. Viswani maakte hierbij een kanttekening die zorgde voor enig ongemakkelijk heen-en-weergeschuif op de stoelen van congresgangers. Hoe kan je ageren tegen sociale uitsluiting en werken aan betere beeldvorming van migranten tegen een achtergrond van een steeds strikter immigratiebeleid en een tendentieuze populaire pers? En hij had nog een opmerking in petto die bleef hangen: het discours over etnische minderheden kwam hem voor "as if white people are not ethnic". Geoffrey Brown bracht de bijeenkomst terug naar een meer zakelijk niveau. Hij schetste de mogelijkheden van Europese steun voor projecten rond migratie en minderheden. In het licht van de uitbreiding van de Unie en de grotere nadruk op de regio's zag hij hier nog groeikansen.

Migratie is een heikel thema. Nagenoeg alle politieke partijen en veel verlichte burgers zitten ermee in hun maag. De slagschaduw van extreem-rechts is, zeker in Vlaanderen, nooit ver uit de buurt. De discussies over migratie en migranten hebben veel weg van die over de positie van vrouwen in vorige en deze eeuw. Zelfs na de moeizame principiële aanvaarding van de gelijkwaardigheid van vrouwen en mannen blijft er nog een lange weg te gaan. Ook in het debat over migranten en migratie worden principiële standpunten

tegen het licht gehouden van tactische politieke imperatieven en daarna afgezwakt of opgeborgen. Ook in deze materie gaat het om machtsposities die gecontesteerd worden, om ongelijke kansen en middelen. Ook hier leidt het ongemakkelijke gevoel bij de bevoorrechten tot kromme redeneringen, zoals de ethisch onhoudbare hiërarchie tussen economische en politieke motieven bij migratie.

Hoe gevoelig en hoe complex het allemaal ligt, werd duidelijk in de interventies van een aantal kunstenaars en museumwerkers van allochtone afkomst. Zo ondervond de kunstenaar Kuljit Chuhan moeilijkheden toen hij bij een van zijn projecten de term 'British racism' gebruikte. Het museum waar het werk zou vertoond worden, maakte bezwaren. Dit woordgebruik zou het publiek onnodig shockeren. Maar ook het verzamelen en eventueel tonen van objecten uit extreemrechtse of ronduit fascistische hoek rond migratie en minderheden, stelt musea voor problemen. Hutton Lo ondervond dan weer hoe moeilijk het is mensen van Chinese origine te interesseren voor wat kunstenaars met dezelfde achtergrond vandaag doen. Faredha Khan pleitte ervoor dat musea zouden blijven proberen heel diverse doelpublieken te bereiken, inclusief etnische minderheden.

"People that cannot represent themselves, should be represented."

Karl Marx.

Bij de voorstelling van enkele museuminitiatieven kwamen opnieuw enkele

Migrantenkinderen, Limburg, 1978

trends naar voor. Musea willen zowel in hun collectievorming als in hun projecten steeds dicht bij de actualiteit aanleunen: vandaag is morgen al geschiedenis. Ze proberen de collectie ook buiten de musea voor te stellen, in buurtcentra bijvoorbeeld. Maar wat een museumwerker die het thema migratie wil voorstellen, lijden kan, maakte Mila Ernst duidelijk. Voor het Amsterdams Historisch Museum zette ze een tentoonstelling op over Atatürk, een barakkenkamp voor de eerste lichte Turkse gastarbeiders die vooral op de Amsterdamse scheepswerven tewerkgesteld werden. Ze ondervond binnen het museum nogal wat weerstand van collega's die dit geen gepast initiatief vonden. Sommigen bleken heel sterk vanuit een eigen waardensysteem te reageren. Het museum had bovendien nauwelijks geschikte objecten, een intensieve prospectie drong zich op. Over het onderwerp was er ook nauwelijks iets geschreven. Als het gaat om recente of delicate thema's, blijkt het niet zo makkelijk om wetenschappelijk onderzoek en museumprojecten met elkaar te verbinden; dat was de ervaring van meerdere aanwezigen.

In de tussenkomsten van Rita Klages en Dagmar Neuland-Kitzerow werd nog maar eens duidelijk hoe initiatieven van musea rond migratie en culturele of etnische minderheden met beide voeten in de maatschappelijke realiteit staan. Marc Mason had het al gehad over musea als 'agents of social change'; beide sprekers gingen hierin nog een stuk verder. Ze zien zichzelf als sociale werkers die werken met de grondstof cultuur. Hun

activiteiten en die van hun musea gaan uit van de premisse dat de houding ten opzichte van migratie en minderheden een thermometer is voor het democratisch gehalte van een samenleving. Dat in die visie het museum allang niet meer enkel een historische site kan zijn, vond bevestiging in reacties van collega's-museumwerkers. Musea zijn ook ontmoetingsplaatsen, waar naast het unieke en buitengewone ook plaats is voor "*celebrating the ordinary, for bringing together the personal and the official*". Centraal in deze nieuwe benadering staan de 'outreach'-activiteiten van musea, uitbreidingsactiviteiten zoals die bij ons al in vele bibliotheken bestaan.

Als musea zo dicht bij de actualiteit willen aansluiten en daarbij steun zoeken van wetenschappelijk onderzoek, dan ligt hier ook een duidelijke opdracht voor archieven. De collectievorming moet evenzeer kort op de bal spelen. Jackie Ould gaf daarvan een indringend voorbeeld. Als onderwijzeres werd ze in haar klas geconfronteerd met kinderen van migranten. Ze begon de levensverhalen van die kinderen te verzamelen. Vandaag doet ze dat parttime voor het 'Ahmed Iqbal Ullah Race Relations Archive', een instelling genoemd naar een jongen die de dood vond bij een racistisch incident. Kinderen uit Kosovo, Somalië of Koerdistan, van 6 tot 14 jaar, vertellen over hun geboortestreek, hun nieuwe school, hun dromen... Je krijgt er koud en warm van.

Wat doet een archivaris die de lacunes in de collectie ook na intensieve prospectie niet opgevuld krijgt omdat er gewoonweg geen materiaal blijkt te zijn? Simpel,

hij geeft de opdracht bronnen te produceren. Marion Hewitt legde deze enigszins schokkende werkwijze uit. Haar filmarchief stelde vast dat er geen materiaal was over de nochtans aanzienlijke inbreng van de Aziatische gemeenschap in de huidige ontwikkeling van de textielsector in Manchester en omgeving. Dus kwam er een offerte om een half uur durende videofilm te maken. Die werd samen met acht uur video-opnames afgeleverd. Het filmpje zelf was in eerste instantie ontgoochelend: heel klassiek van opbouw en selectief in wat getoond werd. Het initiatief leek niet echt geslaagd, maar het filmarchief stelde zijn mening snel bij. Wat in het filmpje getoond wordt en wat niet, zegt veel over wat de makers ervan wilden tonen, wat ze relevant vonden voor een niet-Aziatische gemeenschap, hoe ze zichzelf wilden presenteren en aan welke verwachtingen ze dachten te moeten voldoen. En er waren nog die andere uren materiaal. De evaluatie was uiteindelijk positief.

Voor uw verslaggever was de deelname aan deze bijeenkomst enigszins verwarrend, maar vooral verkwikkend en inspirerend: 'food for thought'. En wellicht geldt dat ook voor de Amsab-werking in het algemeen. De bijdragen op de conferentie, ook die van Amsab, zullen beschikbaar zijn op de website van WORKLAB (www.worklab.dk).

Geschiedenis van de Centrale der Boek- en Papiernijverheid van België (CBP)

Luc Peiren, Amsab

Reeds twee jaar werkt Amsab aan een project rond de geschiedenis van de CBP. De eerste voorlopers van deze na de Tweede Wereldoorlog opgerichte vakcentrale van het Algemeen Belgisch Vakverbond (ABVV) ontstonden in de eerste helft van de 19e eeuw.

In 1842 werd de 'Association Libre des Compositeurs et Imprimeurs Typographes' (ALCIT) als eerste grafische vakbond te Brussel opgericht. Ook in andere regio's van het land waren de typografen onder de eersten om zich in vakbonden te verenigen. Al in 1869 resulteerde dit in de oprichting van de Belgische Typografische Federatie (BTF), de eerste nationale vakbondsfederatie van het land. De typografenvakbonden ontstonden naast en niet vanuit de mutualiteiten die in de grootste Belgische steden een nog langere voorgeschiedenis kennen. In 1806 was er al een mutualiteit van boekdrukkers en -binders opgericht te Gent. Leuven volgde in 1819 en Brussel in 1820.

Deze diepe historische wortels staan helaas lang niet altijd garant voor de beschikbaarheid van evenoude bronnen. Een grondige prospectie drong zich daarom op. Vóór het project werd opgestart be-